ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И РЕПРЕСИЈА: ИСКУШЕЊА НАДЗИРАНЕ И ИНСТРУМЕНТАЛИЗОВАНЕ СЛОБОДЕ

Лукавије и опасније

Висока технологија информатичке епохе омогућава моћницима да старе механизме контроле и условљавања критичке интелигенције, пре свега писаца и новинара, учине мање видљивим и мање ригидним, али, истовремено, ефикаснијим него икад. „Надзирање слободе" је средство њеног директног и драстичног ограничавања. Паралелно, инструментализација (злоупотреба) појма слободе и појма људских права опробано је средство за подривање суверенитета и одбрамбених механизама држава и народа. Ево шта о томе, у ексклузивном ауторском тексту за „НАЦИЈУ", вели генерални секретар Италијанског ПЕН центра

Пише: Емануел Бетини*

Уз ра-то-ве, ге-но-ци-де и те-ро-ри-зам, зад-њих го-ди-на опет се опет мно-го го-во-ри о сло-бо-ди из-ра-жа-ва-ња. Не-ки исто-ри-ча-ри и мно-ги по-ли-ти-ча-ри сма-тра-ју да је „свет-ско дру-штво" отво-ре-но, као ни-ка-да до са-да, за ди-ја-лог и за за-шти-ту ин-ди-ви-ду-ал-них сло-бо-да. „До-но-си-о-ци ми-ра" су те-шким на-о-ру-жа-њем на-вод-но рас-ту-ри-ли дик-та-ту-ре и пре-тво-ри-ли по-тла-че-не на-ро-де у сло-бод-не

љу-де ко-ји мо-гу да се из-ра-жа-ва-ју, ра-де и гра-де но-ву ствар-ност. Али, да ли ства-ри за-и-ста та-ко сто-је?

Са-гле-да-ва-мо, ко-ли-ко је то мо-гу-ће, ге-нет-ску му-та-ци-ју ко-ју је пре-тр-пе-ла сло-бо-да из-ра-жа-ва-ња. Од сна о сло-бо-ди она се пре-тво-ри-ла у „над-зи-ра-ну" сло-бо-ду, сте-шње-ну у кон-трол-не сте-ге ко-је ни-су ни-шта бо-ље од оних у нај-о-крут-ни-јим дик-та-ту-ра-ма. Гло-ба-ли-за-ци-ја је до-при-не-ла да до-ђе до ква-ли-та-тив-ног ско-ка у ре-пре-сив-ном си-сте-му но-вих „де-мо-крат-ских" дик-та-ту-ра. Не-ка-да-шње при-слу-шки-ва-ње, ве-о-ма ра-ши-ре-но у све-ту шпи-ју-на-же, пре-ва-зи-ђе-но је са-те-лит-ском кон-тро-лом осо-ба и пра-ће-њем це-ло-куп-не елек-трон-ске по-ште. На том пла-ну отва-ра се ве-ли-ки про-стор, што ја-сно по-ка-зу-је и но-ви па-но-рам-ски из-ве-штај о ло-шем ста-њу у овој обла-сти, од Ази-је и зо-не Па-ци-фи-ка (на-ро-чи-то у Ки-ни, на Ти-бе-ту, у Ви-јет-на-му, Бур-ми), пре-ко Цен-трал-не Ази-је и про-сто-ра бив-ше со-вјет-ске им-пе-ри-је (Ру-си-ја је у том по-гле-ду тех-но-ло-шки да-ле-ко нај-ви-ше уз-на-пре-до-ва-ла, а нај-не-зграп-ни-ји си-стем кон-тро-ле је у Ав-га-ни-ста-ну и бив-шим со-вјет-ским ре-пу-бли-ка-ма Азер-беј-џа-ну, Гру-зи-ји, Ка-зах-ста-ну, Турк-ме-ни-ста-ну, Укра-ји-ни, Уз-бе-ки-ста-ну...), до Евро-пе и Аме-ри-ке.

НО-ВО ДИ-ЗАЈ-НИ-РА-ЊЕ РЕ-ПРЕ-СИ-ЈЕ

У Евро-пи тре-ба има-ти у ви-ду да је ЕУ тех-нич-ки раз-ви-је-ни-ја, док ис-точ-не зе-мље при-ме-њу-ју кон-тро-лу „тра-ди-ци-о-нал-ног ти-па" (при-слу-шки-ва-ње те-ле-фо-на, пра-ће-ње, итд.). Ен-гле-ска је и ра-ни-је би-ла на-сло-ње-на на аме-рич-ки си-стем „Еша-лон", а по-сле 11. сеп-тем-бра 2001. ак-ти-ви-ра-ла је но-ву „све-мо-гу-ћу" са-те-лит-ску кон-тро-лу. Ита-ли-ја се сво-јим но-вим за-ко-ни-ма про-тив те-ро-ри-зма та-ко-ђе при-ла-го-ди-ла. То зна-чи да се при-слу-шку-ју све те-ле-мат-ске ко-му-ни-ка-ци-је. Оне се об-ра-ђу-ју пре-ма кри-те-ри-ју-ми-ма при-о-ри-те-та и ри-зи-ка, иден-ти-фи-ку-ју се сер-ве-ри и пошиљаоци.

Тре-ба ука-за-ти и на цен-зу-ру и на но-ва огра-ни-че-ња сло-бо-де из-ра-жа-ва-ња у зе-мља-ма на-ста-лим по-сле рас-па-да бив-ше Ју-го-сла-ви-је. Би-ло је слу-ча-је-ва у Сло-ве-ни-ји (Бре-да Смол-ни-кар), Хр-ват-ској (Пре-драг Ма-тве-је-вић, осу-ђен што је на-звао Фра-њу Туђ-ма-на „та-ли-ба-ном") и у Ср-би-ји и Цр-ној Го-ри (ви-ше слу-ча-је-ва но-ви-на-ра и уред-ни-ка ко-ји су би-ли на-кон ок-то-бра 2000. под уда-ром и под ис-тра-гом због кри-тич-ких тек-сто-ва, а са-да су ти слу-ча-је-ви за-кљу-че-ни).

И ба-скиј-ско пи-та-ње за-вре-ђу-је па-жњу. Вла-да у Ма-дри-ду, иако се сла-же са ад-ми-ни-стра-тив-ном ауто-но-ми-јом Ба-ски-је, бој-ко-ту-је ње-не пи-сце, за-тва-ра им при-ступ у штам-пи и оп-ту-жу-је за те-ро-ри-зам ин-те-лек-ту-ал-це ко-ји тра-же по-ли-тич-ку и кул-тур-ну ауто-но-ми-ју. То је слу-чај са Ха-ви-је-ром Але-гри-јом и Мар-че-лом Ота-мен-ди-јем, ко-га је ци-вил-на стра-жа чак и му-чи-ла.

По-се-бан слу-чај о ко-ме се мно-го го-во-ри је Тур-ска, јед-на од нај-ин-кри-ми-ни-са-ни-јих зе-мља у обла-сти сло-бо-де из-ра-жа-ва-ња. У њој је на вла-сти ислам-ска пар-ти-ја, а већ го-ди-на-ма по-сто-ји ПЕН цен-тар. Ве-ћи број пи-са-ца је про-го-њен, хап-шен и осу-ђи-ван. До-вољ-но је про-го-во-ри-ти о јер-мен-ском пи-та-њу или о про-бле-му Кур-да да се до-спе на суд и у за-твор. То је слу-чај са пи-сцем Ор-ха-ном Па-му-ком ко-ји је го-во-рио о ге-но-ци-ду из-вр-ше-ном над Јер-ме-ни-ма 1915. го-ди-не и са-да му се су-ди. Тур-ска се спре-ма да уђе у ЕУ, али ње-на ула-зни-ца је умр-ља-на кр-вљу и му-че-њи-ма. По-ста-вља се пи-та-ње ни-су ли но-ва огра-ни-че-ња уства-ри ста-ри ду-хо-ви и ку-да мо-же да стиг-не дру-штво ко-је цен-зу-ри-ше про-шлост. Где су ту исти-на и исто-риј-ско пам-ће-ње?

Бли-ски Ис-ток и арап-ске зе-мље, и у овој ства-ри ко-ју раз-ма-тра-мо, пред-ста-вља-ју по-себ-но по-гла-вље. Но-ве тех-но-ло-ги-је и са-те-лит-ску кон-тро-лу елек-трон-ске по-ште да-нас вр-ше и Ту-нис, Ал-жир, Ма-ро-ко, Еги-пат, Иран, Са-у-диј-ска Ара-би-ја и Изра-ел. У свим тим зе-мља-ма, али и у Ира-ку, Си-ри-ји, Ли-ба-ну, Јор-да-ну, Арап-ским Еми-ра-ти-ма, за-тим у Ли-би-ји, ре-пре-си-ја над сло-бо-дом из-ра-жа-ва-ња вр-ши се ка-ко на „тра-ди-ци-о-на-лан на-чин", та-ко и по-мо-ћу ви-со-ке тех-но-ло-ги-је.

СТРАХ ОД СВЕ-ВИ-ДЕ-ЋЕГ ОКА

Иако је фи-зич-ки да-ле-ко од Евро-пе, Аме-ри-ка има од-лу-чу-ју-ћи ути-цај на огра-ни-ча-ва-ње и цен-зу-ру сло-бо-де из-ра-жа-ва-ња. САД су при-вид-но зе-мља у ко-јој се по-шту-је сло-бо-да из-ра-жа-ва-ња. Ме-ђу-тим, ства-ри ни ра-ни-је ни-су ста-ја-ле баш та-ко до-бро, а за-ко-ни-ма про-тив те-ро-ри-зма, на-кон сеп-тем-бра 2001, ство-ре-на су но-ва ве-ли-ка огра-ни-че-ња за ши-ре-ње кри-тич-ког ми-шље-ња. Се-ти-мо се са-мо трет-ма-на ве-сти о ба-зи Гван-та-на-мо или о ужа-са-ва-ју-ћем ко-ри-шће-њу так-тич-ког ну-кле-ар-ног оруж-ја (оси-ро-ма-ше-ни ура-ни-јум) на те-ри-то-ри-ји бив-ше Ју-го-сла-ви-је (Бо-сна, Ср-би-ја) и у Голф-ском за-ли-ву.

У аме-рич-ко по-гла-вље ове при-че спа-да и Ла-тин-ска Аме-ри-ка, на чи-јем ве-ли-ком и ра-зно-ли-ком про-сто-ру две зе-мље за-слу-жу-ју на-ро-чи-ту па-жњу: Мек-си-ко и Ку-ба. Осим др-жа-ве и ве-ли-ких иде-о-ло-шких огра-ни-че-ња сло-бо-де из-ра-жа-ва-ња кри-тич-ког ста-ва, ов-де, по-го-то-ву у Мек-си-ку и Ко-лум-би-ји, по-сто-ји и про-блем бру-тал-не ре-пре-си-је нар-ко-тр-го-ва-ца и ма-фи-је (ко-ји ужи-ва-ју ви-со-ку за-шти-ту).

На кра-ју ове крат-ке ана-ли-зе огра-ни-ча-ва-ња сло-бо-де из-ра-жа-ва-ња, мо-же-мо да твр-ди-мо да је про-гон пи-са-ца по-стао ма-ње окру-тан, али лу-ка-ви-ји. Пи-сци, но-ви-на-ри и ин-те-лек-ту-ал-ци су јав-но ма-ње цен-зу-ри-са-ни, али се на-во-де на ауто-цен-зу-ру. Мно-ги ауто-ри ра-ди-је огра-ни-ча-ва-ју са-др-жа-је сво-јих спи-са да не би би-ли про-го-ње-ни и, пре све-га, да не би на-не-ли ште-ту сво-јим по-ро-ди-ца-ма и при-ја-те-љи-ма. У за-пад-ном све-ту по-сто-ји ва-ри-јан-та цен-зу-ре ко-ја се са-сто-ји у не-штам-па-њу и пре-ћут-ки-ва-њу де-ла и ауто-ра, што на-во-ди пи-сце на огра-ни-ча-ва-ње соп-стве-не сло-бо-де из-ра-жа-ва-ња. Не-ки пи-сци на-о-ко има-ју мак-си-мал-ну сло-бо-ду, мо-гу да пи-шу шта же-ле, ни-су про-го-ње-ни, осим у из-у-зет-ним слу-ча-је-ви-ма ка-да је у пи-та-њу на-ци-о-нал-на без-бед-ност, мо-гу да се по-ја-вљу-ју на јав-ним ме-сти-ма и да го-во-ре сву-да. У очи-ма обич-ног све-та све из-гле-да нор-мал-но, али, у ствар-но-сти ни-је та-ко. Тим пи-сци-ма, са иде-ја-ма су-прот-ним од но-си-ла-ца вла-сти, ус-кра-ћу-је се про-па-ганд-ни про-стор, не об-ја-вљу-ју се при-ка-зи њи-хо-вих књи-га, а њи-хо-ви на-сту-пи се не на-ја-вљу-ју у но-ви-на-ма. Њи-ма је вр-ло те-шко да ис-ка-жу сво-је ми-шље-ње и над њи-ма вла-да мук. Ако же-ле да пре-жи-ве, али то је он-да гор-ка при-ча, мо-ра-ју да се „нор-ма-ли-зу-ју" пу-тем ауто-цен-зу-ре. Са-мо у том слу-ча-ју би-ће „зва-нич-но" жи-ви, али не-ће ви-ше би-ти сло-бод-ни да се из-ра-зе.

Дру-ги раз-лог ко-ји не-из-бе-жно во-ди ка ауто-цен-зу-ри је-сте са-те-лит-ска кон-тро-ла осо-ба и свих њи-хо-вих при-ват-них сред-ста-ва ко-му-ни-ка-ци-је. Ко-ри-шће-њем вој-них са-те-ли-та др-жа-ве су у ста-њу да у ре-ал-ном вре-ме-ну пра-те кре-та-ње „ри-зич-них" су-бје-ка-та. Пу-тем са-те-ли-та је мо-гу-ће, чак, да се чи-та-ју на-сло-ви но-ви-на ко-је

не-ко но-си под ми-шком или ре-ги-стар-ске та-бли-це ауто-мо-би-ла. Сва-ко од нас мо-же да бу-де кон-тро-ли-сан у сва-ком тре-нут-ку да-на. Нај-зад, за-хва-љу-ју-ћи гло-ба-ли-за-ци-ји и елек-трон-ским апа-ра-ти-ма, мо-гу се де-таљ-но сни-ма-ти сви те-ле-фон-ски раз-го-во-ри са фик-сних или мо-бил-них те-ле-фо-на, све SMS по-ру-ке и сва елек-трон-ска по-шта. Има-ју-ћи у ви-ду ефи-ка-сност тих кон-трол-них ин-стру-ме-на-та, мо-же се за-кљу-чи-ти да се дру-штве-но ан-га-жо-ва-ни пи-сци на-во-де на ауто-цен-зу-ру да се не би упле-ли у кон-трол-ну мре-жу, што би мо-гло озбиљ-но да угро-зи њи-хо-ву ауто-но-ми-ју.

На кра-ју, мо-ра-мо да на-ро-чи-то ука-же-мо на не-то-ле-ран-ци-ју не-ких ислам-ских сре-ди-на пре-ма пи-сци-ма ко-ји при-па-да-ју раз-ли-чи-тим кул-ту-ра-ма. То је слу-чај са Ори-ја-ном Фа-ла-чи, ко-ја је до-спе-ла на суд, у сво-јој зе-мљи са хри-шћан-ском тра-ди-ци-јом, за-то што се не-га-тив-но из-ра-зи-ла о исла-му. У му-сли-ман-ском све-ту је у то-ку кам-па-ња мр-жње про-тив ита-ли-јан-ске спи-са-те-љи-це и то та-ква кам-па-ња ко-ја би мо-гла да до-ве-де до ри-зич-них по-сле-ди-ца по ње-ну лич-ну без-бед-ност. Па где је ту то-ли-ко хва-ље-на сло-бо-да из-ра-жа-ва-ња? Пи-та-мо се, та-ко-ђе, ка-кву це-ну тре-ба да пла-те пи-сци као што је Маг-ди Алам, ко-ји су ве-о-ма кри-тич-ки на-стро-је-ни пре-ма не-по-пу-стљи-во-сти оних што про-по-ве-да-ју мр-жњу и на-си-ље.

Све ово је са-мо врх ле-де-ног бре-га ко-ји се по-ја-вљу-је и с ко-јим мо-ра-мо да ра-чу-на-мо у ве-ку ко-ји је тек по-чео. **<**

** Аутор је ге-не-рал-ни се-кре-тар Ита-ли-јан-ског ПЕН цен-тра*

(Јул-август 2006)